

Безсполучникове складне речення.  
Смислові відношення між частинами  
безсполучникового складного речення

## ПРОДОВЖІТЬ РЕЧЕННЯ

Складнопідрядним називається речення...

Частину складнопідрядного речення, синтаксично залежну від головної частини, називають...

Підрядна частина з головною в складнопідрядному реченні пов'язується за допомогою...

Складнопідрядним реченням із кількома підрядними є...

Складнопідрядні допустові речення відповідають на запитання...

Складнопідрядним наслідку є речення ...

# СКЛАДІТЬ РЕЧЕННЯ ЗА ПОДАНИМИ СХЕМАМИ

[Розумію...], (що...).

[Чую...], (як...).

[Людині треба...], (щоб...).

(Коли...), [ ].

(Якби...), [ ], (що...).

[ ], (бо...), (бо...).

# ПОРІВНЯЙТЕ

Війнув вітер, і  
посипалося  
листя з клена

Війнув вітер,  
посипалося  
листя з клена

Коли вітер війнув,  
посипалося  
листя з клена

Вітер війнув -  
посипалося  
листя з клена

Посипалося  
листя з клена, бо  
вітер війнув.

Посипалося  
листя з клена:  
вітер війнув.

**ПОМІРКУЙТЕ:** чим відрізняються сполучникові і безсполучникові речення?

# ПОРІВНЯЙТЕ

Війнув вітер, і  
посипалося  
листя з клена



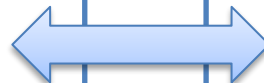
Війнув вітер,  
посипалося  
листя з клена

Коли вітер війнув,  
посипалося  
листя з клена



Вітер війнув -  
посипалося  
листя з клена

Посипалося  
листя з клена, бо  
вітер війнув.



Посипалося  
листя з клена:  
вітер війнув.

Як називаються такі зв'язки між реченнями?

**СИНОНІМІЧНІ**

Складне речення, частини якого поєднані між собою лише за допомогою інтонації — без сполучників і сполучних слів, називається **СКЛАДНИМ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИМ.**

## ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

У складних безсполучникових реченнях важливу роль відіграє інтонація. Завдяки їй передають різні відтінки зв'язку між окремими частинами складного речення.

На письмі інтонація відображається за допомогою розділових знаків: коми, крапки з комою, двокрапки, тире.

Безсполучникові складні речення частіше вживають у розмовному та художньому стилях, рідше - у науковому.

## Типи речень за смісловими зв'язками

1. Речення з відносно рівноправними, незалежними одна від одної частинами (ці речення близькі до складносурядних).

З лісу шепче гілка, з жита  
- перепілка, з-за  
широкого лиману  
журиться  
сопілка.

2. Речення з відносно залежними частинами, одна з яких пояснює, доповнює іншу (ці речення близькі до складнопідрядних).

Не забувай: добре ім'я  
цінніше за найбільше  
багатство.



# Інтонація в безсполучниковому складному реченні

Вид інтонації	Особливості інтонації	Приклади
Інтонація переліку	Незначна пауза між частинами, які вимовляються з посиленням голосу й невеликим спадом перед паузою. Виражає логічну однорідність (одночасність, послідовність) і використовується здебільшого в безсполучникових реченнях, співвідносних із складносурядними.	Засинає день у хаті, місяць ходить за ліском, старовинну пісню мати вишиває голоском (Б. Гірський).

# Інтонація в безсполучниковому складному реченні

Вид інтонації	Особливості інтонації	Приклади
Інтонація зіставлення	Характеризується виразною паузою між частинами, перша з яких вимовляється підвищеним тоном, а друга – зниженим. Однаковий логічний наголос робиться на зіставляюваних словах.	Чумакові віз ламається – чумак розуму набирається.

# Інтонація в безсполучниковому складному реченні

Вид інтонації	Особливості інтонації	Приклади
Інтонація зумовленості	Виражає допустові, умовні, наслідкові, часові відношення тощо. Вона близька до інтонації зіставлення, але наголос у реченнях не такий симетричний.	Посієш учинок – виросте звичка (Нар.тв.).

# Інтонація в безсполучниковому складному реченні

Вид інтонації	Особливості інтонації	Приклади
Пояснювальна інтонація	Виражає причинові, з'ясувальні, пояснювальні відношення. Вона характеризується зниженням голосу й виразною паузою перед тією частиною, що пояснюється. Друга частина вимовляється швидким темпом.	Я знову вгадую: прийдеш ти чи ні? (М. Рильський)

# Смислові відношення між частинами складних безсполучникових речень

1. Одночасність дій, процесів або станів	Зайця ноги носять, вовка зуби годують.	[ ], [ ] одночасність
2. Послідовність дій, процесів або станів	Усе минається, одна правда лишається.	[ ], [ ] послідовність
3. Причинові відношення	Учись змолоду: пригодиться на старість.	[ ]: [причина]
4. Пояснювальні відношення	Бережи час: його й за гроші не купиш.	[ ]: [пояснення ]

# Смислові відношення між частинами складних безсполучникових речень

5. Умовні відношення	Обізвався грибом – лізь у кіш.	[ умова ] – [ ]
6. Часові відношення	Сиділи три дні – висиділи злидні.	[ час ] – [ ]
7. Наслідкові відношення	Замуляться броди – не стане ріки.	[ ] – [ наслідок ]
8. Відношення зіставлення або протиставлення	Багато диму – мало тепла.	[ ] – [ ] протиставлення

Визначте, які зі схем відповідають  
безсполучниковому складному реченню.

1. [ ]; [ ].

2. [ ], (що...).

3. [ ] — [ ].

4. [ ], (що...), (коли...).

5. [ ], (що...), (коли...), (коли).

6. [ ], (що...), (коли...), (де...).

Прочитайте текст, визначте, до якого типу та стилю мовлення належить. Знайдіть безсполучникові складні речення, визначте смислові зв'язки між його частинами. Випишіть складні безсполучникові речення.

↓  
ПРОДОВЖЕННЯ



Він розплющує очі: по дивних, різнобарвних квітах літають бджоли і гудуть, гудуть, мов на пасіці. Куди вони летять? Куди вони носять свою здобич?.. Навколо гудуть інші комахи, пурхають метелики й різна мошкара, — хмари їх. Бджілки заповзають в рожеві дзвіночки, що вкривають рясно високі стебла (точнісінько, як рожі, тільки дрібні!), порпаються там, потім здіймаються й летять десь. Але куди? Годі в цьому хаосі перестежити. Сонце сліпить очі, а в них і так плавають барвисті кола.

Мандрівник схоплюється, — тут десь недалеко є житло! Це ж і стежка туди. Йти туди! Це єдиний порятунок. А там що буде? І він, спотикаючись, іде. Стежка зводить вниз і знов у нетрі..

Прочитайте безсполучникові речення, перебудуйте їх на сполучникові й запишіть.

- Сердяться слабкі душі, сильні – ненавидять або прощають (Г. Тютюнник).
- Народивсь новий день, прокидалось село, сни міцні, сни химерні зникали (В. Геращенко).
- А дійдеться до діла – рятує шкуру, видає своїх (Л. Костенко).
- Лилась пожежі вулканічна лава, стояли в сивих кратерах сади (Л. Костенко).
- Уже дикі гуси в небі пролітали, уже лебеді кричали крізь туман (Л. Костенко).

Побудуйте схеми безсполучникових складних речень. Визначте смислові зв'язки між частинами кожного складного речення.

1. Жайворонки спускаються нижче, тихнуть, сідаючи на землю; коники перестають перегукуватись у траві, одні перепели неугавно підпадьомкають (Панас Мирний).
2. Дні стоять погожі і привітні -/ Розтопилося б і серце кам'яне (В. Симоненко).
3. Сміх – це сонце: воно проганяє зиму з людського обличчя (В. Гюго).
4. Вона стоїть між землею й небом, її вщерть наллято у вінця обрію (Є. Гуцало).
5. Берези віддалеки ясніють, світяться - вони такі вродливі, привітні поміж чорних дерев (Є. Гуцало).

Складіть і запишіть безсполучникові речення,  
використовуючи наведені слова як підмети окремих  
частин

- 1) сонце, ліс;
- 2) людина, природа;
- 3) ранок, сонце, птахи;
- 4) весна, літо;
- 5) ліс, трава, птахи;
- 6) береза, соловейко, земля, жайворонок.

# ПРИГАДАЙТЕ

- Яке складне речення називається безсполучниковим?
- За допомогою чого з'єднуються частини БСР?
- Як відображається інтонація на письмі?
- Чи є в БСР головна й залежна частини?